

THE TIMES PRESS
 THE IRAQ TIMES
 The Times Printing & Publishing Co. Ltd.
 BAGHDAD & BASRAH

LONDON REPRESENTATIVE
 OVERSEAS PROMOTION AND
 SERVICE AGENCY LTD.
 110 FLEET STREET E.C. 4

SOLE AGENTS
 PUBLICITY BAGHDAD
 PUBLICITY BASRAH

TELEPHONE:
 BAGHDAD 85192-3
 BASRAH 85197-201

PRINTED AT
 RAHIM STREET
 BAGHDAD

1st January, 1951.

TO WHOM IT MAY CONCERN,

Mr. Ibrahim N. Najman contributed film
 criticisms to this paper from June 1946 to August
 1948 and Book Reviews from May 1947 to August
 1948. These were a regular and popular feature of
 the paper. Mr. Najman also contributed occasional
 articles on a variety of topics and his work was
 of a very high standard.

Yours faithfully,

G. Reid Anderson
 Editor
 The Iraq Times.

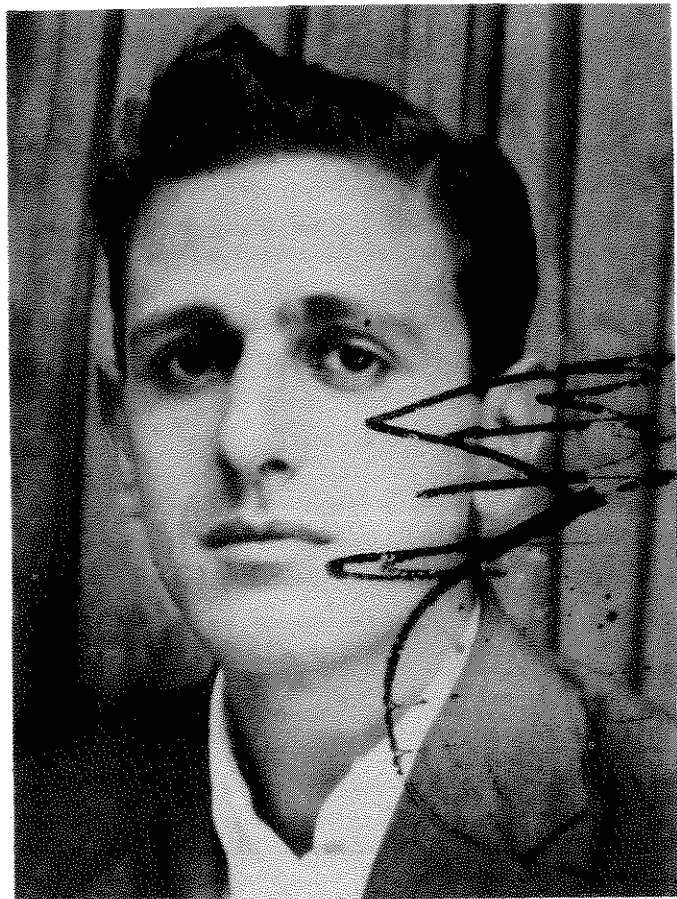
מכתב ההמלצה שקיבל נסים נג'מן מעורך העתון "עיראק טיימס", ערב עלייתו לישראל

יהודים בעתונות העיראקית, 1946-1948

ששון סומך

1946-1948 ידעה הקהילה היהודית שנות פריחה כלכלית שכמוה לא היתה זה דורות. מערכות החינוך והרווחה התרחבו בקצב מסחרר. פצעי הפוגרום של 1941 הלכו והגלידו, לכאורה. אולם עם פרוץ הקרבות בארץ ישראל ב-1948 התמוטט כל הבניין הזה לפתע וקיצה של יהדות בבל עתיקת היומין לא אחר לבוא. באותן השנים צמח בעיראק דור חדש של סופרים,

במרוצת שנות ה-40 של המאה הזאת עברה יהדות עיראק שורה של תהפוכות דרמטיות. בתחילת העשור התרחשו מאורעות 1941 ("פרהוד"), שבמהלכם נרצחו כ-180 מיהודי בגדאד ומאות נפצעו. אסון זה זיעזע את אשיותיה של הקהילה; אולם זמן קצר לאחר מכן חזרו החיים למסלולם הרגיל. השלטון הפרו בריטי, הנתמך בידי הצבא והמנגנון של האימפריה, חזר ותפס את מוסרות המדינה. בין השנים

נסים רג'זאן בתמונה פגומה מעט מן התקופה שבה כתב ב"עיראק טיימס"

החל משנת 1946 החל נסים רג'זאן לכתוב מאמרים עבור העתון הבגדאדי "The Iraq Times". זה היה יומון שהוקם ביוזמת השלטון הבריטי זמן מה לאחר כיבושה של עיראק, והוסיף להופיע, בעריכה בריטית, גם לאחר הקמת עיראק העצמאית. קהל קוראי העתון היה בעיקר מבני הקהילה הדיפלומטית-הצבאית-המסחרית הבריטית, אך עם קוראיו נימנו משכילים יהודים ושאינם יהודים בני המקום. תחילה כתב רג'זאן מדור של ביקורת סרטים, אך חיש מהר עבר לכתוב על ספרים חדשים, בעיקר בתחום הספרות וההגות. בין הספרים שעליהם כתב רג'זאן בשנים 1946-1948 אנו מוצאים כאלה הקשורים בעולם הערבי (כגון הגירסה האנגלית של האוטוביוגרפיה של הסופר המצרי הדגול טאהא חוסיין, או ספר של המספר המצרי אלברט קוסירי, שנכתב במקורו בצרפתית), אך מעל לכל הפך המדור הזה למסגרת שבה הציג המחבר שורה של סופרים חדשים שהופיעו בספרות

משוררים ועתונאים יהודים צעירים, שהתחנך על ברכי התרבות הערבית וראה את עצמו שייך אליה, אך בה בעת שלט בלשונות אירופה (אנגלית וצרפתית) במידה שאיפשרה הרחבת אופקיו מעבר למצוי בין רוב משכילי ארץ שני הנהרות. יהודים צעירים, משוררים ועתונאים, ניצלו את רגעי-החסד ה"ליברליים" שהשלטון הפרו בריטי העניק מדי פעם לתושבי הארץ בעקבות מלחמת העולם השנייה, וניסו להסתפח למעגלי הספרות והעתונות של עיראק. מעניינת במיוחד היא התופעה של הצטרפותם של יהודים צעירים למערכות העתוניים המרכזיים של בגדאד (כגון "אל זמאן", אל-שעב" ו"אל-אהאלי") כעורכי לילה וכמחברי מאמרי מערכת, גם אם שמותיהם (בעיקר שמות שיסגירו את זהותם היהודית של הכותבים) לא צוינו בדרך כלל, והם היו חיילים אלמונים בעולם העתונות. בשנת 1948 התארגנה קבוצה של משכילים יהודים צעירים וקיבלה רשיון להוציא עתון יומי בשם "אל בריד אל-יום" (דואר היום). העתון יצא אמנם לאור, אולם הוא החזיק מעמד שבועות אחדים בלבד, ונסגר בידי שר הפנים שאף דאג להגלות את עורכיו אל מחוץ לעיר הבריה. זה היה, כמדומה, השיא של מעורבות יהודים עיראקיים בחיי העתונות בעיראק, ובה בעת היה זה סופה ה"רשמי" של מעורבות זאת.

דמות מייצגת – נסים רג'זאן

נסים רג'זאן, שנולד בבגדאד בשנת 1924, שייך במידת מה לגל המשכילים היהודים הצעירים שראשית פעילותם העתונאית היתה בבגדאד של שלהי מלחמת העולם השנייה. אולם בשונה מרבים מבני דורו, העדיף רג'זאן לכתוב בלשון האנגלית מראשית דרכו, והוא מוסיף לכתוב בה גם כיום בשבתו בירושלים.

את רהיטותו המופלאה בלשון האנגלית רכש לא במכללת יוקרה בריטית כגון אוניברסיטת אוקספורד, אף לא במסגרת מוסד מזרח תיכוני מתאים כגון האוניברסיטה האמריקאית של ביירות (שאליה נהרו, אגב, יהודים בגדאדיים רבים בשנות ה-30 וה-40), ואפילו לא בבית הספר התיכון היהודי המקומי "שמש", ששאף להכשיר את תלמידיו במתכונת קולג' בריטי. רג'זאן רכש את רזי הלשון האנגלית ואת תרבותה כאוטודידקט, ולימים עסק בניהול חנות ספרים שהתמחתה ביבוא ספרים באנגלית ומכירתם. חנות זו היתה למעין מועדון תרבות לרבים מן המשכילים העיראקיים הצעירים, שמתוכם צמחו אחדים מגדולי השירה והספרות הערבית של ימינו. (באחרונה הועלה שמו של רג'זאן פעמים אחדות בכתביהם של כמה מהסופרים האלה שנמלטו ממשטרו של סדאם חוסיין ומהווים כיום מעין תת-קהילה תרבותית בבירת בריטניה).

לזכור את הזמנים "The Iraq Times"

קטע אוטוביוגרפי

נסים רג'ואן

אחד המסמכים האישיים המעטים שהצלחתי להביא עמי כאשר הגעתי ארצה מבגדאד היה המכתב הבא, מתאריך ה-31 בינואר 1951 (פחות משבועיים לפני נסיעתי) אשר הופנה "לכל מאן דבעי":

מר נסים רג'ואן כתב ביקורות קולנוע לעתון זה מיוני 1946 עד אוגוסט 1948 וסקירת ספרים ממאי 1947 עד אוגוסט 1948. היו אלה מדורים קבועים ופופולריים. כמו כן, הוא כתב מדי פעם מאמרים בנושאים מגוונים ועבודתו היתה ברמה גבוהה מאוד.
(על החתום) ג. רייז אנדרסון, עורך, "עיראק טיימס".

הנסיבות שהובילו אותי, באופן מקרי כך נראה, להפסיק לכתוב את הסקירות "הקבועות והפופולריות" שלי ל"עיראק טיימס" דווקא באוגוסט 1948 היו קשורות למלחמה הראשונה בין עיראק לישראל ולתבוסת הצבא העיראקי במלחמה זו, ואיני מתכוון להתייחס לכך כעת. בקטע זה אנסה לחזור על עיקרי הנסיבות בהן התחלתי לעבוד עבור העתון היומי בבגדאד, שהודפס בשפה האנגלית והיה בפיקוח בריטי. אלה היו, למעשה, צעדי הראשונים ב"עתונאות".

פרט לקטעים בודדים שכתבתי עבור העתונות הערבית המקומית — כולם בנושאים א-פוליטיים — ופרט לתרגום בגירסה הערבית של עלון מתקופת המלחמה בהוצאת הרולד לסקי, הוגה דעות יהודי-אנגלי, ייצגה עבודתי עבור "עיראק טיימס" את התנסותי הראשונית ביותר בעסקי הכתיבה.

היה זה יידי, אלי כדורי, עמו היו לי נושאי עניין אינטלקטואליים משותפים, שפנה לאנדרסון לראשונה בהצעה לפרסם מדור ספרותי שבועי בעתון. אנדרסון קיבל את ההצעה בהתלהבות. סקירותיו הספרותיות הראשונות של אלי נכתבו היטב והיו עוקצניות למדי. שבועות מספר לאחר שהחל אלי את כתיבתו בעתון, הופתעתי לגמרי כאשר העלה את הרעיון לפיו אציע את שירותי ל"טיימס" כמבקר קולנוע. הוא גם קיבל על עצמו להעלות את העניין בפני אנדרסון. היסטתי — קצת בגלל "פחד במה" — אולם בעיקר משום שלהערכתי לא היתה האנגלית השגורה בפי טובה ריה. לאחר הפצרות ושיכנועים מצידו של אלי, נכנעתי.

האנגלר-אמריקאית, ודי אם אזכיר את העובדה שכבר בשנת 1947 הוא סקר בעתון הבגדאדי הזה רומן מביכורי יצירתו של הסופר היהודי-אמריקאי סול בלו (מדובר ברומאן "The Dangling Man").

יחד עם רג'ואן פעל באותן השנים צעיר יהודי נוסף, אלי כדורי (1926-1992), שלימים היה לפרופסור לתורת המדינה ב"London School of Economics" וחבר האקדמיה הבריטית. מפרקי הזכרונות שרג'ואן כתב, אנו למדים שכדורי החל את חייו הספרותיים באותו עתון אנגלי-בגדאדי, ואפילו הוסיף לשלוח אליו מאמרים לאחר צאתו לאנגליה להתחיל את הקריירה האקדמית המזהירה שלו. רג'ואן, לעומת זאת, נותר בבגדאד עוד שנים אחדות, ועלה לארץ במסגרת העלייה הגדולה של קהילות בבל בשנים 1950-1951.

כמו רבים מהעולים בשנותיה הראשונות של המדינה, עבר רג'ואן חבלי התאקלמות קשים. הוא התקבל לעבודה כמגיה ביומון הירושלמי "Jerusalem Post" אך כשרונו ככותב הוכר על ידי עורך העתון, גרשון אגרון, והלה הפקיד בידו טור אישי

אלי כדורי — לימים פרופסור נודע בלונדון

קבוע בעמודו הראשון, שנקרא "Marginal Column" (טור שולי). בין השנים 1959-1965 עבר רג'ואן לשמש עורך ראשי של היומון הערבי הממשלתי-למחצה "אל-יום", שהיה אז העתון היומי הערבי היחיד בארץ. מאז שנת 1968 שימש בתפקידים שונים בטלוויזיה הישראלית ובקול ישראל בערבית. כיום הוא עורך דרך קבע את מדור הספרים בקול ישראל בערבית. רג'ואן פירסם שני ספרים באנגלית: ספר על האידיאולוגיה הנאצית, שהופיע בשנת 1974 מטעם מכון שילוח באוניברסיטת תל אביב; וספר מקיף על תולדות יהודי עיראק הנקרא "The Jews of Iraq: 2000 Years of History and Culture" (בהוצאת ויינדנפלד) ובארצות הברית. עתה הוא שוקד על כתיבת פרקים אוטוביוגרפיים, שדפים מהם מובאים בזה.